

e-mail: a.mashko@tneu.edu.ua

Машко А.І., к.е.н., доцент кафедри фінансів
ім. С.І. Юрія ТНЕУ

СУТНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ДЕФІЦИТОМ БЮДЖЕТУ

Машко А.И., к.э.н., доцент кафедры финансов
им. С.И. Юрия ТНЭУ

ESSENCE AND PROBLEMS OF CONTROL OF BUDGET DEFICIT

Mashko A.I., Ph.D., Associate Professor of Department
of Finance named after S.I. Yuriy, TNEU

Формування засад ринкової економіки соціально орієнтованого типу супроводжується незбалансованістю головного фінансового плану – державного бюджету, що має своїми наслідками неоднозначні соціально-економічні та фінансові ефекти. При цьому, в Україні не сформовано стратегію розвитку та механізми вирішення основних економічних негараздів, не забезпечено створення умов для виходу вітчизняної економіки на траєкторію зростання.

У фінансово-економічній літературі немає єдиної думки щодо однозначного визначення причин виникнення, суті та форм бюджетного дефіциту. Це пов'язано, перш за все, зі складністю та багатогранністю цього економічного явища. Варто зазначити, що як і будь-яке економічне явище, дефіцит бюджету має свій зміст, понятійне навантаження та відіграє особливе теоретико-практичне значення. Зокрема, система сутнісних характеристик передбачає з'ясування природи дефіциту бюджету у таких аспектах:

- за причинами виникнення
- за економічним змістом
- як фінансового явища
- за формами прояву
- за методами фінансування

У класичному розумінні, як фінансове явище, бюджетний дефіцит – це перевищення обсягу бюджетних видатків над надходженнями, за рахунок котрих вони здійснюються. Розглядаючи бюджетний дефіцит у даному аспекті, слід зазначити, що в його основі лежить основна причина –

намагання використати коштів значно більше, аніж є фактичних доходів. З першого погляду, вирішити проблему дефіциту бюджету доволі легко – збільшити податкові або інші види доходів, чи скоротити рівень видатків. Але, на практиці все значно складніше, – швидко збільшити податкове навантаження або недоцільно, або неможливо, а різко зменшити бюджетні видатки теж неможливо, оскільки це не дозволить виконувати державі покладені на неї функції. Саме тому система дефіцитного фінансування потреб держави є звичайною практикою для більшості країн світу. Однак, не дивлячись, на очевидність трактування, сучасна фінансова наука по-різному аналізує сутність та економічну природу цього специфічного явища.

Суть бюджетного дефіциту як економічного явища у науковій літературі часто трактують як об'єктивні економічні відносини, які виникають між учасниками відтворювального процесу при використанні державою грошових коштів понад наявні доходи бюджету [1, с. 199]. Іншими словами, дефіцит, як правило, виникає в результаті незбалансованості бюджету, тобто нестачі грошових коштів для фінансування визначеного обсягу державних видатків. Із цього випливає, що основна причина появи бюджетного дефіциту полягає у відставанні темпів росту бюджетних доходів порівняно зі збільшенням бюджетних видатків і зумовлюється дією різних чинників. Вагомим чинником бюджетного дефіциту є неспроможність держави забезпечити наповнення бюджету необхідними доходами.

Іншим чинником бюджетного дефіциту є не завжди адекватне економічній ситуації зростання бюджетних видатків. Так, економіст А. Вагнер, проводячи статистичний аналіз, виявив тенденцію постійного зростання державних видатків. Характеризуючи бурхливий розвиток економіки (на той час), вчений припустив, що за таких обставин видатки бюджету перевищуватимуть темпи зростання національного доходу та об'єми виробництва. Дослідження А.Вагнера знайшли підтвердження у працях й інших науковців. Зокрема, Ф. Нітті, характеризуючи структуру бюджетних видатків багатьох країн світу протягом трьох десятиліть, дійшов висновку, що зростання військових та соціальних видатків призводить до утворення бюджетного дефіциту, а отже, – й державного боргу [2, с. 29]. Окрім того, професор М.І. Боголепов зазначив, що «ніхто не скаже, де кінець збільшенню сучасних бюджетів, де межа розширенню

сфери господарської ініціативи та діяльності державних органів...» [3]. Навіть більше того, теоретичним обґрунтуванням зростання державних видатків у другій половині ХХ стали ідеї кейнсіанства та пов'язані з ним постулати «бюджетного мультиплікатора».

Зростанню бюджетних видатків сприяють й певні прогалини в оцінці владними структурами економічної кон'юнктури, соціальних параметрів бюджету чи зростанні вартості факторів виробництва тощо. Ще одним із чинників значного збільшення непередбачених бюджетних видатків, а, отже – бюджетного дефіциту нашої держави, є борги підприємств за кредитами, залученими під державні гарантії.

Окрім того, чинниками дефіциту бюджету є інфляційні процеси, проблеми функціонування грошового обігу та грошових розрахунків, не завжди ефективна інвестиційна, податкова та кредитна політика. Зокрема, в економічній літературі добре відомий ефект Олівера-Танзі, який мав місце в деяких країнах Латинської Америки під час високих темпів інфляції і котрий полягає у зростанні реального бюджетного дефіциту при збільшенні інфляції [4, с. 206].

Одним із найважливіших аспектів виявлення причин бюджетного дефіциту є політичний фактор, адже бажання політиків залишатися при владі, стимулює прийняття необдуманих рішень у сфері державних фінансів, а саме – різке зниження рівня податків або популістське зростання соціальних виплат, надання необґрунтованих податкових пільг чи державних субсидій тощо.

Загалом, за причинами виникнення дефіцит бюджету поділяється на свідомий та вимушений. Свідомий дефіцит є наслідком використовуваної політики «дефіцитних фінансів». За таких умов, формування бюджетного відбувається для певних визначених цілей (стимулювання економічного розвитку, збільшення соціальних стандартів тощо), а його фінансування часто передбачає залучення державних позик. Натомість, вимушений бюджетний дефіцит своїм початком має соціально – економічні та політичні негаразди та пов'язаний із необхідністю використання фінансових ресурсів понад наявні у розпорядженні. Для прикладу, в нашій державі рівень ВВП, існуючі пропорції його розподілу та структура бюджетних видатків не дозволяє водночас зменшити державні соціальні, управлінські чи інші видатки. Окрім того, можна вести мову про відкриту та приховану форми прояву бюджетного дефіциту. Як зазначає професор

В. Федосов, «відкритий дефіцит – це офіційно зафіксований стан бюджету під час його затвердження у відповідному документі..., – натомість, – прихований дефіцит офіційно не визнається» [5].

Загалом зазначимо, що бюджетний дефіцит – особливе фінансове явище, що характеризується у різних аспектах, і не обов'язково є чимось надзвичайним та негативним. Навіть більше того, причини виникнення, форми прояву та економіко-політичні ефекти дефіциту індивідуальні для кожної держави, що зумовлено характером та станом економіки тієї чи іншої країни, її бюджетною, фіскальною та грошово-кредитною політикою тощо.

Література:

1. Финансы: учеб. для вузов / Под ред. проф. М.В. Романовского, проф. О.В. Врублевской, проф. Б.М. Сабанти. – М.: Юрайт-М, 2002. – 504 с.
2. Пушкарева В.М. История финансовой мысли и политики налогов: учеб. пособие / В.М. Пушкарева. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 192 с.
3. Боголепов Д. Краткий курс Финансовой науки. / Д. Боголепов. – М.: Издательство «Пролетарий», 1925.
4. Willem H. Buitier, Giencardo Corsetti and Paolo A. Pesetti. Financial markets and European monetary cooperation. The lessons of the 1992-93 exchange rate mechanism crisis. – [http // www. cambridge. org](http://www.cambridge.org).
5. Бюджетний менеджмент: Підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; За заг. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2004. – 864 с.